

Мирошниченко Н. А.
*Національний університет «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ

Кримінальна відповідальність щодо неповнолітніх правопорушників може бути реалізована в примусових заходах виховного характеру або в покаранні. Розділ 15 Загальної частини КК України «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх» був введений до КК з метою гуманізації відповідальності та покарання неповнолітніх правопорушників, але деякі норми цього розділу не завжди відповідають принципу гуманізму та потребують удосконалення.

Примусові заходи виховного характеру, як форма реалізації кримінальній відповідальності, можуть бути застосовані до неповнолітніх правопорушників які вчинили вперше злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості. Крім того, необхідно встановити що виправлення неповнолітнього можливе без застосування покарання. В такому випадку, неповнолітня особа звільняється від кримінальної відповідальності та до неї застосовується один із видів примусових заходів виховного характеру передбачений у ст. 105 КК. У разі ухилення неповнолітнього, що вчинив злочин, від застосування до нього примусових заходів виховного характеру, ці заходи скасовуються і він притягується до кримінальній відповідальності.

Частина друга ст.97 КК передбачає можливість застосування примусових заходів виховного характеру до осіб, що вчинили суспільно небезпечне діяння до досягнення віку кримінальної відповідальності. В даному випадку примусові заходи виховного характеру можуть бути лише заходами безпеки, тому що особа ще не досягла віку кримінальній відповідальності. Постає питання, які наслідки можуть настати для цієї категорії осіб, якщо вони ухиляються від застосування до них примусових заходів виховного характеру? Вважаємо, що ч.3 ст. 97 КК не має відношення до осіб, які не досягли віку кримінальній відповідальності, вона може

бути застосована лише до суб'єктів злочину. Покарання, як самостійна форма реалізації кримінальної відповідальності щодо неповнолітніх, має на меті не тільки кару, виправлення засуджених, запобігання вчиненню нових злочинів, але й перевиховання. Це та категорія осіб, яких ще можливо виправити та перевиховати. В законі передбачені такі форми реалізації як звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 104 КК), звільнення від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ст.105 КК), звільнення у зв'язку із закінченням строків давності. Законодавець надає скорочений перелік видів покарання які можуть бути застосовані до неповнолітніх (ст. 98 КК) при призначенні покарання.

Покарання, які передбачені в цьому переліку та в санкціях статей Особливої частини, повинні при їх призначенні відповідати загальним засадам призначення покарання щодо неповнолітніх. Відповідно до положень Загальної частини КК покарання призначається із врахуванням ступеню тяжкості вчиненого злочину, особи злочинця та обставин, що пом'якшують або обтяжують покарання. Проаналізувавши види покарань що можуть бути застосовані до неповнолітніх (ст.98 КК) та санкції статей Особливої частини КК, вважаємо за необхідне внести деякі зміни та доповнення в кримінальний кодекс України.

Так, необхідно узгодити зміст статті 56 КК зі ст. 100 КК України щодо обмеження віку, з якого можуть бути застосовані громадські роботи. А саме необхідно доповнити ч. 3 ст. 56 КК вказівкою на те, що громадські роботи не можуть призначатися особам, які не досягли шістнадцяти років, як це зазначено в ч.1 ст. 100 КК. Заслуговує на увагу обговорення питання щодо неповнолітніх осіб, які вже працюють з 15 років, на наш погляд, відносно них можливе застосування виправних або громадських робіт.

Не можемо погодитися з законодавцем стосовно обмеження кола осіб при застосуванні такого виду покарання як обмеження волі, а саме щодо неповнолітніх віком з 16-18 років. Неповнолітні у віці з 16 років можуть виконувати деякі види робіт та бути корисними для суспільства. Вони можуть відбувати покарання в кримінально-виконавчих установах відкритого типу без ізоляції від суспільства в

умовах здійснення за ними нагляду з обов'язковим залученням їх до праці. Обмеження волі менш суворий вид покарання ніж позбавлення волі, його можливо призначати як альтернативне позбавленню волі покарання . Тому пропонуємо змінити редакцію ч. 3 ст. 61 КК, вилучивши з неї обмеження щодо неповнолітніх віком від 16 років, та доповнити перелік видів покарань, що можуть бути застосовані до неповнолітніх (ст.98), обмеженням волі. (Мирошніченко Н.А. Пропозиції щодо вдосконалення Кримінального кодексу України. - Науковий журнал « Вісник », 2015. - № 5, с.179-180)

Проаналізуємо деякі санкції статей Особливої частини КК відносно застосування їх до неповнолітніх правопорушників у віці з 14 до 16 років. Наприклад, за такі злочини як крадіжка, умисні тілесні ушкодження середньої тяжкості та хуліганство відповідальність настає з 14 років, вони передбачені у переліку ч.2 ст. 22 КК. Крім того, за статистикою ці злочини найбільш розповсюджені серед неповнолітніх правопорушників. Але при призначенні покарання неповнолітнім виникають певні складності при застосуванні санкцій цих статей . Так, ч.1 ст. 185 КК (крадіжка) передбачає у санкції такі види покарання як штраф, виправні роботи, арешт та позбавлення волі. Хоча санкція альтернативна, але до неповнолітнього у віці від 14 до 16 років не можуть бути застосовані такі види покарання як штраф, виправні роботи та арешт, залишається лише позбавлення волі - найбільш суворий вид покарання. В санкції ч.1 ст.122 КК (умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження) передбачені такі види покарань як виправні роботи, обмеження та позбавлення волі. Виправні роботи можуть бути застосовані з 16 років, а обмеження волі - тільки з 18 років. Також, як і у першому випадку, за санкцією цієї статті до неповнолітніх у віці з 14 до 16 років можливе застосування лише позбавлення волі. Ще один приклад, - санкція частини першої статті 296 КК (хуліганство) передбачає такі покарання як штраф, арешт та обмеження волі. Всі три види покарань не можуть бути застосовані до осіб у віці з 14 до 16 років, отже не зрозуміло, який же вид покарання можливе призначати неповнолітньому правопорушнику.

Крім того, законодавець звертає увагу на те що позбавлення волі не може

бути призначене неповнолітньому, який вперше вчинив злочин невеликої тяжкості (ч.2 ст.102 КК). В такому випадку необхідно обговорювати питання щодо застосування примусових заходів виховного характеру, але це можливе лише якщо неповнолітню особу можливе виправити без застосування до неї покарання (ст.97 КК).

Необхідно також уточнити додатковий вид покарання - позбавлення права обіймати певні посади та позбавлення права займатися певною діяльністю, а саме виключити із ч.2 ст.98 КК позбавлення права обіймати певні посади , залишивши лише таке покарання, як позбавлення права займатися певними видами діяльності. Це уточнення пов'язане з тим, що обіймати певні посади може лише особа яка має певну спеціальну освіту, є спеціальним суб'єктом злочину, тобто повнолітній.

Вважаємо, що викладенні пропозиції сприятимуть удосконаленню деяких положень Загальної частини Кримінального Кодексу України.